

MÜHELY

BENCZE LÁSZLÓ

Wolfram Wette

GUSTAV NOSKE

Eine politische biographie

(Droste Verlag, Düsseldorf, 1987. 876 o.)

Éveket igénylő, aprólékos gyűjtőmunka és összegzés után Wolfram Wettének még várnia kellett 1984-ben lezárt, terjedelmes kézírata megjelenésére. A freiburgi Hadtörténelmi Kutatóintézetben lezajlott munkahelyi megbeszélésről a szerző finoman csak így emlékezik meg: „Noske még ma is vitákat vált ki.” A kitűnően megírt könyvet és az intézetvezetői előszót összehasonlítva semmi kétségünk nem lehet afelől, hogy Wette a kézírathoz fűzött megjegyzések közül nem mindent vett figyelembe, s különösen ragaszkodott Gustav Noske hadügyminiszeri tevékenységét érintő megállapításaihoz. Az eredmény azt igazolja, hogy Wette esetében is az alkotói objektivitás győzött. Dr. Günther Roth ezredes előszava utal a szerző következetességére, de arra is, hogy mint az intézet vezetője, a nézetkülönbségek ellenére támogatta a könyv megjelenését: „...Befejező értékelésében a szerző sajnálatos módon (sic!) azt állapítja meg, hogy az akkoriban kormányzó többségi szociáldemokratákból hiányzott az az erő és a bátorság, hogy a belső átalakítás offenzív és mélyreható politikájával tartósan kihúzzák a talajt a konzervatív vezető elit alól. Ebben a mulasztásban látja a társfelelősséget a weimari köztársaság mintegy előre programozott bukásáért és a világhatalom újbóli megszerzésére törő újabb német kísérlet előkészítéséért. Az olvasó és a tudomány arra kapott felszólítást, hogy a szerző e provokáló állításával elmélyülten foglalkozzék.”

Wette objektivitása óriási forrásbázison nyugszik. A koblenzi, a freiburgi, a bad-godesbergi, a karlsruhei, a müncheni, a karl-marx-stadti, a hannoveri és nyugat-berlini levéltárak iratainak tömegén kívül áttekintette a parlamenti ülések és pártkongresszusok jegyzőkönyveit, Noske fellelhető és azonosítható cikkeit és tanulmányait, továbbá több, mint 200, a témával foglalkozó könyvet és kiadványt. Noske életrajzának megírása közben három lényeges eseményt követett szinte lépésről-lépésre: a német militarizmus, a reformista szociáldemokrácia és a német munkásmozgalom baloldali szervezeteinek belpolitikai tevékenységét, és azt, hogy milyen módszereket használtak a hatalomért folytatott harcban, elsősorban a német hadsereg 1918 novemberi összeomlása után. Noske kulcspozíciót töltött be a legneuralgikusabb időszakban, 1918 vége és 1920 márciusa között, s döntéseivel határozott befolyást gyakorolt az első világháború utáni német történelem alakulására. Döntései jellemzésére elegendő idézni II. Vilmos véleményét a szociáldemokratákról, így Noskéról is. Az első világháború előtt még így dörgött: „Ez az emberhorda nem érdemli meg, hogy németnek nevezzék!” A gárda újoncainak potsdami eskütételén pedig: „Esküt tettetek Nekem! Ez azt jelenti, gárdám fiai, hogy most már az Én katonáim vagytok... Nektek csak egyetlen ellenségetek lehet, az Én ellenségem. A mostani szocialista üzemeket figyelembe véve előadódhat, hogy azt parancsolom nektek, lőjétek le... saját rokonaitokat, bátyátoikat, sőt szüleiteket... akkor is zokszó nélkül kell követnetek parancsaimat!” Wette leírja, hogy 1922-ben azonban már úgy nyilatkozott, a császárság restaurációjakor a Noskéhoz hasonló embereket kell a vezetésbe állítani, pedig éppen ő volt az, aki a Reichstag utolsó, 1918 októberi ülésén a leghatározottabban sürgette II. Vilmos lemondását.

Wette részletesen tárgyalja a későbbi „Bluthund”, a „Véreb” családi környezetét, ifjúkorát, autodidakta módon folytatott tanulmányait és kezdeti újságírói működését. Bemutatja, hogy

Noske, szorgalma, tehetsége és karrierizmusa jutalmául, nemcsak parlamenti mandátumhoz jutott, hanem nevet is szerzett magának a szociáldemokraták előtt korábban alig ismert katonapolitikai kérdések szakszerű megközelítéseivel. Az 1907-es ún. „hottentotta-választásokat” követő, felfokozott sovinizta légkörben pedig Noske volt az első, aki pártja nevében hitet tett a német nacionalizmus, a német imperializmus és a hadsereg támogatása mellett. Míg Karl Liebknechtet börtönbe zárták kritikusként, „Militarizmus és antimilitarizmus” című brosúrájáért, addig az ifjú képviselő szűbeszéde sikert aratott a jobboldal körében. Wette: „Noske számára lényegében véve vitán felül állt, hogy Németországnak fegyveres erővel kell rendelkeznie, ugyanakkor a költségvetés elutasításával tiltakozott az ellen, hogy a hadsereget a szociáldemokrácia ellen bevessék, amivel II. Vilmos a potsdami újoncok előtti hírhedt beszédében fenyegetőzött. Ez azt jelenti: Noske teljes egészében akceptálta a haderő védelmi funkcióját, még hozzá nem a szociáldemokraták elképzelte jövőbeli államban, hanem már a jelenben, a császári Németországban. Ezt a konzekvens álláspontot, amely Noske reformizmusát jelezte, félreérthetetlen módon képviselte: »Igazából mi a jelenen, a jelenlegi állammal számolunk. És a jelen állama ... mindenekelőtt felfegyverzett népet jelent ... Kívánjuk, hogy Németország hamarosan felfegyverzett legyen, kívánjuk, hogy az egész német népet érdekeljék mindazon katonai intézmények, amelyek hazánk védelméhez szükségesek»”. Wette ugyanígy kiemeli még Noske beszédének két részletét, hogy érzékeltesse későbbi állásfoglalásainak, sőt döntéseinek eredetét. Elsősorban a militarizmus igen leegyszerűsített, igen formális, noskei meghatározását érdemes szemügyre venni: „A militarizmus elutasítása még messze nem elutasítása a felfegyverzettségnek... Amit mi a militarizmusban le akarunk küzdeni, az a szükségtelen drill, a katonák nyúzása, a tisztikar kasztszerű elzárkózása és a hadseregnek, mint hatalomnak, mint a tulajdonos osztályok túlerejének használata a tulajdonnélküliekkel szemben.”

Egyetlen szót sem ejtett ki a német ipari- és katonai vezetés hegemonisztikus igényeiről, amelyek nemcsak az európai szárazföldet, hanem a világtengereket, a legtávolabbi országokat is érintették, s amelyek hallatára a többi rabló nagyhatalom eszeveszett fegyverkezésbe kezdett, hogy megakadályozza az új hódító zsákmányszerző törekvéseinek sikerét. Ehelyett nacionalizmussal lepte meg Noske a hallgatóságot, s ez a hang más volt, mint a szociáldemokraták határozatai a népek békjéről, a nacionalizmus elítéléséről, a proletariátus nemzetközi összefogásáról. „A hadügyekkel kapcsolatos álláspontunk adott a nemzeti elvről kialakult felfogásunkban. Követeljünk minden nemzet függetlenségét. Ez azonban azt jelenti, hogy súlyt helyezünk rá, hogy a német nép függetlensége is biztosítva legyen. Magától értetődően az a véleményünk, hogy átkozott kötelességünk és kötelezettségünk arról gondoskodni, hogy semmilyen más nép ne szoríthassa falhoz a német népet!” Liebknecht figyelmeztetése a felkorbácsolt sovinizta légkörben nem talált meghallgatásra a párt vezetésében. Bebel és társai megtagadták korábbi ellenzéki politikájukat, és védelmükbe vették Noskét a felháborodott szociáldemokrata sajtóval szemben. Wette idézi Bebelt: „Noske teljesen elvű”, s utána megjegyzi, hogy „...ettől a német nemzeti érdekláspont hangsúlyozásától, amely a szociáldemokráciában is a fennálló állam egyre erősebb elismerését jelentette, egyenes út vezetett az 1914-es hadi költségvetés elfogadásához és az 1914—1918 közötti háborús politikához.” A szerző megállapítása helyes. Hozzá kell fűzni, hogy a szociáldemokrata pártvezetés éppen a nacionalizmus segítségével akarta növelni tömegbázisát, „ami több, mint bűn, hiba” volt. A demokráciát lábbal tipró, elsősorban a kelet-elbai junkerek számára kedvező, háromosztályos választójog mellett a parlamenti mandátumokat fetiszizáló német szociáldemokrácia 1907 után feladta a II. Internacionálénak a háború elhárításáról, vagy a háborús válságnak forradalomra való kihasználásáról szóló határozatait. Hiába sikerült 1912-ben a korábbi 43 képviselő helyett 110-et küldeni a parlamentbe, s hiába vált a párt az országgyűlés legerősebb frakciójává, a pártvezetés a nacionalizmustól, a sovinizmustól elvakított választó tömegek foglyává vált. A háború kirobantásáért, s így a katasztrófáért is felelősség terheli a szociáldemokrata honatyákat, mivel nem álltak a háborúellenes mozgalom élére, s ezt Wette erősebben hangsúlyozhatta volna. Náluk messze előrelátóbb volt az agg Bismarck. Röviddel 1898-ban bekövetkezett halála előtt megjósolta, hogy Németországot húsz év múlva újra olyan katasztrófa fogja sújtani, mint II. Frigyes halála után húsz évvel egyszer már sújtotta. Jena és Auerstadt még fog ismétlődni — mondta — s ez egyedül az ostoba politikusoknak köszönhető. A kül- és belpolitikában hibát hibára halmozó II. Vilmosra és dúsgazdag homoszexuális környezetére gondolt, amelyből később híressé-hírhedté vált a Saar-vidéki nagyiparos Karl von Stumm-Halberg, továbbá XV. Hans Heinrich Pless, II. Maximilian Egon zu Fürstenberg és Philipp zu Eulenburg-Hertefeld hercegek, vagy Kuno von Moltke tábornok és néhány más, elvakultan hataloméhes személyiség. Ők azok, akik hallatlan politikai és gazdasági befolyással kergették Németországot az összeomlás felé. Ezzel a II. Vilmossal és ezzel a mohó környezettel kötött végső soron politikai fegyverszünetet a Bebel halála után pártelnökké választott Friedrich Ebert befolyására a párt parlamenti frakciójának nagyobb része. A szarajevói merénylet idejére az éles hangú viták mögött olyannyira megerősödött az együttműködés, hogy a hadi hitelek megszavazása előtt II. Vilmos a letartóztatások helyett célul tűzhetette ki a szociáldemokrata képviselők megnyerését. 1914. augusztus 4-én mindenki elfogadta

a háborús költségvetést, még a Liebknecht vezette 14 fős baloldali csoport is. A pártfegyvelés kötelezte erre.

Wette a Noske életrajzhoz ragaszkodva elsősorban főszereplőjével mondatja ki a jobboldali pártvezetés véleményét, holott Ebert, Philip Scheidemann, Eduard David, Albert Südekum és a többiek csaknem hasonló módon nyilatkoztak: az orosz „fenyegetés” hamis érve mögé bújva támogatták a háborút. Már nem védelemtől, már harcról volt szó. Noske írja: „Így hát a háború országunkban van. Valamennyiünket egyetlen kérdés foglalkoztat most: akarunk-e győzni? És válaszunk így hangzik: Igen!... ebben a pillanatban valamennyien érezzük a kötelességünket, hogy mindenek előtt az orosz kancsuka-uralom ellen kell harcolni. Németország asszonyai és gyermekei nem lehetnek az orosz bestialitás áldozatai, a német föld nem lehet a kozákok zsákmánya... Ezért védelmezzünk ebben a pillanatban mindent, amit a német kultúra és német szabadság (sic!) adott egy kíméletlen és barbár ellenséggel szemben.” Wette ügyesen leplezi le a szövegeket, mert rövidesen a Baralong angol segédcirkáló és egy német tengeralattjáró közti összecsapás ürügyén — a Baralong kapitánya rálövetett a vízben úszkáló német hajótöröttekre — ismét Noskét idézi, aki ezúttal az angol barbárságról, bestialitásról szónokolva aratott óriási sikert a parlament mindkét oldalán. A szövegek a szociáldemokrata pártvezetés elkötelezettségét voltak hivatva bizonyítani a militarista körök felé, egyben a párt által befolyásolt munkás tömegek háború ellenes mozgalmainak leszerelését is szolgálták. Noske: „Hadseregünk és flottánk katonái nagyrészt a mi körünkből származnak, a mi politikai és szakszervezeti iskoláinkon nevelődtek, és tudjuk, hogy hűséges kötelességtudattal vívják harcukat egzisztenciájukért és gyermekeik jövőjéért...” Utolsó két mondatában azonban már messze túlhaladta a kettős cél szolgálatát, s Wette helyesen tette, hogy idézte. Noske még a militarista köröket is meglepte, amikor — természetesen a jobboldal viharos tapsától kísérvé — közvetve a tengeralattjárók korlátlan bevetését követelte: „...Tengeralattjáróink legénységétől, amelyet csodálunk, tilos elvárunk, hogy tétlenül tűrje a gyáva gyilkossági kísérleteket. Bízom flottánkban és flottánk vezetésében, hogy felismerik az alkalmakat olyan érzékeny csapások mérésére, amilyeneket nekünk kívánunk kell...”

A szerző kíméletlen ridegséggel követi főszereplőjének 1914—1918 közötti újságírói és képviselői működését. A napi gyakorlat jellemzői közül kiemeli, hogy Noske ellenezte pártjának a háború idején felvetett valamennyi reformkövetelését, még erősebben alkalmazkodott a fennálló társadalmi viszonyokhoz, sürgette az újabb és újabb hadihitelek megszavazását — megszállottan hirdette, hogy Németország védelmi hadműveleteket folytat —, s elharcosa volt a háborúellenes baloldallal való leszámolásnak. A szerző érzékletesen mutatja be Noske megkönnyebbülését, amikor 1917-ben a párt balszárnya megalakította a Független Szociáldemokrata Pártot. Ettől kezdve az Ebert vezette Többségi Szociáldemokrata Párt vezetői vitáktól mentesen tarthatott ki II. Vilmos és a militarista körök politikája mellett, a háború utáni időszakra pedig célul tűzhetette ki a forradalmi változások elvetését, illetve a társadalmi viszonyok kontinuitásához való ragaszkodást.

Noskénak a hatalomhoz a kieli matrózlázadás nyitott utat. 1918 október végén a német főparancsnokság be akarta vetni a flottát, hogy egy utolsó győzelmet kicsikarva kedvezőbb feltételekkel köthessen békét. Ekkor a hadsereg legforradalmibb erői Kielben összpontosultak. A katonák a helyi munkásokkal közösen tömegtüntetést szerveztek, kiszabadították a bebörtönzött tengerészeket, november 4-ére minden hadihajóról elkergették a tiszteket, a városban pedig kikiáltották a munkás- és katonatanácsok hatalmát. Másnap Hamburgban, Lübeckben és Brémában, 6-án Lipcsében, Hannoverben és Stuttgartban, 7-én Münchenben és Braunschweigben győzött a forradalom. Berlinben 9-én általános sztrájkjal kezdődött a mozgalom, majd a tüntető tömeghez a katonaság is csatlakozott és megszállták a pályaudvarokat, a rendőrfőkapitányságot, a Reichstag épületét, a városházát. Délután Karl Liebknecht kikiáltotta a szocialista köztársaságot, Scheidemann pedig a szabad német köztársaságot követelte. Proletár-, vagy polgári diktatúra lesz-e, ez volt a novemberi napok kérdése. A választ a következő heteknek, hónapoknak kellett megadniuk.

Wette pontosan követi az eseményeket, leírja a forradalom kirobbanását meghatározó tömeghangulatot; a militarizmust, a háborút megtettesítő, császárhű tisztikar elleni gyűlöletet, s a következményt is, a hadseregen belüli új hatalmi szervek, a katonatanácsok létrejöttét. Bővebben is kitérhetett volna azonban a forradalom egyéb okaira: a háborús veszteségekre, a korábban is nyomorgó munkáscsaládok hihetetlen nélkülözéseire, például a napi 160 g, fűrészpórt és répát tartalmazó „vegyes” kenyérré, 25 g értéktelen tápértékű kolbászra, 10 g lekvárra, 7 g margarinra, amivel szemben kirívóan hatott a háborús gazdagok irritáló jóléte. Kitérhetett volna II. Vilmos portréjának megrajzolására is, például arra, hogy a hivatalos lemondás helyett egyszerűen megszökött, és november 10-re virradóra egy holland őrszobán várta meg bebocsátását és a rangjához illőnek tartott ellátás biztosítását. Méltóság nélkül lépett ki a történelemből, s később is jobban érdekelte nyugdíja nagysága, mint Németország sorsa. Wette figyelmét ugyanakkor helyesen köti le az ország jövőjét eldöntő útválasztás egyik legfontosabb kérdése: legi-

timálja-e az új, a többségi szociáldemokraták által vezetett kormány a császári hűséghez ragaszkodó, s a forradalmi katonatömegektől elutasított tisztikar parancsnoki szerepét a Köztársaság első napjaiban?

Átmenetileg Ebert lép elő főszereplővé, aki a II. Vilmos szökése előtti napon hallgatólagosan elfogadta Hindenburgnak a nyugati hadsereghez kiadott parancsát az előjárói hatalom fenntartásáról, s megbízta az OHL, a Hadsereg Legfelsőbb Parancsnoksága irányítói a katonák hazaszállításának megszervezésével. Wette azonban vitatja, hogy a közvetítő Wilhelm Groener altábornagy és Ebert között „paktum” jött volna létre. Szerinte ez legenda, hiszen a paktumot nem „két egyenrangú és mindegyik oldalon szuverén hatalmi centrum” kötötte meg. Az OHL-t egy megvert hadsereg és az esküjét megtagadó katonatömegek vezetőjének tartja, míg a kormányt, az új birodalmi hatalmat egy statikusan felfogott irányító képességgel ruházza fel, ami ekkor, a forradalmi fellendülés idején még nem létezett. Abban azonban igaza van, hogy Groener a megegyezéssel két célt követett: „... egy katonai-pragmatikust és egy hatalmpolitikait. A pragmatikus abban állt, hogy Groenernek el kellett ismernie az új helyzetet és együtt kellett működnie az új birodalmi vezetéssel, de el akarta fogadtatni, hogy csak az OHL képes a front serege szervezett hazaszállításának nehéz technikai problémáit megoldani, s megakadályozni a katonatömegek tervszerűtlen visszaáramlását a birodalomba. A hatalmpolitikai elgondolás hosszabb távra szól: az OHL-t és vele a tisztikart a visszaszállítási megbízással nélkülözhetetlenné tenni, hogy adott időben újra elnyerhesse hatalmi pozícióit, s a német katonai- és belpolitikára ismét befolyást gyakorolhasson.” Wette néhány oldallal később arról tudósít, hogy a kormány helyébe lépő Népmegbízottak Tanácsában miképpen akadályozták meg Ebert vezetésével a többségi szociáldemokraták a militarista tisztikarral szembeállítható „Néphadsereg” felállítását a baloldali tanácsstagok kiszorítása segítségével. „A Népmegbízottak Tanácsának ez a politikája — írja — a monarchista tisztikar hatalmának restaurációjával fenyegetett, ahelyett, hogy megtörte volna.” A Groenerrel kötött megállapodás is egy konzekvens politika része volt tehát. E gyakorlatot reprezentálta Noske Kielben, ahol a matrózok követelései mellé állva megszerezte magának a tanácselnöki pozíciót, majd Ebert jóvoltából a kormányzó megbízatást. A szerző bizonyítja be, hogy a Többségi Szociáldemokrata Párt vezetése a forradalom kezdetétől a forradalom elhárítását tekintette fő feladatának, s nem — a társadalmi viszonyok átalakításáért küzdők élén — a reakció legfőbb bázisa, a militarista körök elleni kérérlhetetlen harcot. Ez a politikai irányvonal egyenes folytatása volt a hottentotta-választások „utáni pálfordulásnak, a szavakban” hirdetett osztályharc mögötti „Burgfrieden”-nek. A könyv igazából a kieli eseményektől válik sodróvá, hiszen Noskét kivételes energiája és az ellenforradalomhoz fűződő vonzalma ettől kezdve különbözteti meg a szociális kérdéseket még mindig hangsúlyozottabban emlegető vezető társaitól. Noske egyértelműen polgári „rendet” akart, méghozzá professzionista katonákkal megteremtett rendet, saját osztálya tagjainak céljaival szemben. Hozzáértése, katonai összeköttetési miatt rövidesen nélkülözhetelenné vált az ugyancsak „rendet”, polgári diktatúrát akaró Ebert, Scheidemann és más jobboldali funkcionáriusok számára. Kielben azonban Noske még politikai eszközökkel fékezte meg a forradalmi lendületet, s ez bizalmat keltett személyével és törekvéseivel szemben. Első lépésként megfosztotta a munkás- és katonai tanácsot a radikális változásokat követelő tömegbázistól. A Vörös Gárdába jelentkező, illetve a velük szimpatizáló matrózok nagy részét leszerelte és hazaküldte. Ugyanakkor helyüket hivatásos katonákkal, tiszthelyettesekkel és fedélzeti tisztekkel — utóbbi is tiszthelyettesi rang — töltötte fel, s ezt a rendbiztosító alakulatot egy 1912-ben alakult katonai egylet nevével „vasdandár”-nak keresztelte el. Wette szerint ezek a hivatásos katonák féltették az egzisztenciájukat a forradalmi változásoktól, Noske megígérte számukra a tiszti előléptetés lehetőségét, tehát függtek Noskétól, a katonák és matrózok pedig közülük valóknak érezték őket és bíztak bennük. Ez a réteg kiváló eszköz lett a társadalmi kontinuitás védelmére, a forradalmi lendület lefékezésére.

A felfegyverzett népet reprezentáló „Néphadsereg” felállításának igénye a XIX. század második felétől a szociáldemokrácia követeléseinek egyike volt, s a császári Németország legerősebb hatalmi bázisa, a reakció vezetése alatt álló hadsereg ellen irányult. A forradalom új vezető szerve, az átmeneti kormány helyébe lépő és fele-fele arányban többségi- és független szociáldemokratákból álló Népmegbízottak Tanácsa, majd a parlament funkcióját gyakorló első birodalmi tanácskongresszus törvényt is fogadott el létrehozásáról. E „hamburgi pontok” néven is nevezett törvény ellenkezett Ebert, Scheidemann és más jobboldali pártvezetők nézeteivel, mert végrehajtása számukra ellenőrizhetetlen, baloldali, radikális folyamatok felgyorsulását eredményezhette. Noske Kielben bebizonyította képességeit a forradalom lefékezésével, az új hatalmi szervek vezetésének kisajátításával, a társadalmi kontinuitáshoz ragaszkodó erők ún. „forradalmi” osztagokká szervezésével. A kieli kormányzónak ezért karácsony másnapján Berlinbe kellett utaznia, ahol megkapta a hadügyi népmegbízotti feladatot. Egy, a „vasdandárhoz” hasonló alakulat felállításához azonban a fővárosban hiányoztak a feltételek, sőt a berlini „Népi Tengerészadosztály” a katonai reakció elleni harc egyik legfontosabb szerve volt. Noske és Ebert ezért új katonapolitikai elképzelést dolgozott ki. Wette cáfolhatatlanul bizonyítja, hogy az évtizedekig szinte tabuként kezelt híresztelések az 1918 végén fellépő bolsevista veszélyről hazugsá-

gok voltak, de kiváló manipulációs lehetőséget nyújtottak az egész forradalmi baloldallal való leszámoláshoz. Noske már január első napjaiban „...nem tartotta járhatóknak a Néphadsereg-törvényt által előírt utat — írja —, hanem már korábban eldöntötte — minden reformgondolatot elvetve és a »hamburgi pontokat« teljesen dezavualva —, hogy lehetőleg rövid idő alatt egy önkéntes hadsereget kell felállítani. Ennek csak egyetlen kritériummal kellett rendelkeznie: bevetési képességgel a kormány szolgálatában. Így érthetővé válik a tény, hogy már a kormány által kiadott »önkéntesek előre« felhívást megelőzően gátlások nélkül támogatott minden tisztelet, függetlenül a nézeteitől, ha abban a helyzetben volt, hogy harcra képes csapatot tudott felállítani és vezetni. Számára egyedül az alakulat használhatósága számított, a fegyelmezettsége és katonai kiképzettsége, ezért lesöpört az asztalról minden, a hagyományos katonai alapelveknek ellentmondó gondolatot és követelést...”

Noske azért utasította el a „Néphadsereg-törvény” kihirdetése után spontán létrejött köztársasági alakulatokat — a szerző —, mert először kétkedtek katonai képességükben, másodsor el akarta kerülni, hogy a szabadcsapatok és a Néphadsereg egységei között konflicciót robbanjon ki. A gondolatot azonban tovább lehetett volna folytatni a leglogikusabb következtetés felé: Noskének szilárdan kézben tartható csapatokra volt szüksége a baloldallal való leszámoláshoz, a spontán módon szervezett köztársasági erők pedig nem voltak számára megbízhatóak, mint ezt a berlini Népi Tengerészhadosztály magatartása is bizonyította. Wette ugyanakkor leírja Ebert és Noske január 4-i szemléjét a Berlin közelében fekvő zossenai táborban, ahol a látványtól felkészültek érezhették magukat a csapásra. Provokálták tehát a baloldali erőket, majd január 11-én és 12-én a régi hadsereg alakulataival leverték őket. Bizony igaz van a szerzőnek: II. Vilmos csak szavakban dörgött az ellenzékkel szemben, a jobboldali szociáldemokraták azonban lövtek. II. Vilmos katonáival a saját osztályuk tagjai ellen.

Megkezdődött tehát az erőszak eszkalációja. Noske védőszárnyai alatt gyorsan teret nyertek az ellenforradalmi reakció prominens képviselői: Walter Lüttwitz tábornok, a Kapp-puccs egyik szervezője, Waldemar Pabst, a két kommunista vezető Rosa Luxemburg és Karl Liebknecht gyilkosa, a két leghírhedtebb különítmény parancsnoka, a nép nyelvén Noske-gárdisták Wilfried Loewenfeld és Hermann Ehrhardt, továbbá a porosz hadügyminiszter Waltherr Reinhardt, akinek katonái, saját szavai szerint „a legnagyobb brutalitással irtották a felkelőket”, azután Noske adjutánsa Wilhelm Canaris, a gyilkos Pabst segítőtársa és oldalakon lehetne még sorolni a következő években, évtizedekben fontos szerepet játszó személyeket. Wette lényegre törő portrékat rajzol róluk, bemutatja kapcsolataikat, majd törekvéseiket, hogy Noske háta mögött miképpen formálták saját elképzeléseiknek megfelelően a hadügyi apparátus munkáját, miközben a szociáldemokrata civilt hagyták az erőszék főparancsnok szerepében tetszelegni. Noske kérielhetetlennek mutatkozott a baloldal elleni harcban, de a szerző szerint ebben nemcsak a „vér” feladatának tudatos vállalása lelhető fel, hanem a függés is az általa vezetett tisztikartól: semmiképpen sem akarta gyengeséggel kompromittálni magát előttük. Az ő parancsainak megfelelően fojtották vérbé a brémai, majd a bajor tanácsköztársaságot, az ő utasítása értelmében lóttek a különítményesek március elején a berlini Alexander-platzon békésen tüntető tömegbe, amit március 16-ig tartó súlyos harcok követtek. Az eredmény: a harmincéves háború óta nem halt meg annyi német polgár az erőszék főparancsnok kezétől, mint 1919 tavaszán. A zsoldot pedig Ebert, Scheidemann, s kiváltképp Noske fizette.

Wette a marxista történeti irodalomhoz csaknem hasonlóan ítél-ítélkezik Noskéről, de a biográfia belső szabályai szerint a főszereplő személye esetenként fontosabb, mint más lényegesnek tűnő összefüggések. Tény, hogy az erőszaknak hatása volt a Független és a Többségi Szociáldemokrata Párt közötti szakadás időleges visszafordíthatatlanságára, s ezen sem Karl Kautsky, sem Eduard Bernstein fellépése nem tudott változtatni. Tény az is, hogy Noskének meg kellett buknia ahhoz, hogy a közeledés megkezdődjék. A fegyverekkel kivívott győzelmek azonban nem hozták meg a politikai stabilitást. A munkanélküliek száma országosan egymillió fő volt, Berlinben magában 250 000; a háború, a vereség, és a blokád áruhiányhoz, pénzügyi esődhöz, a munkásosztály nyomorához, a kis- és középpolgárok tömegeinek tönkremenéséhez vezetett. Mindennaposak voltak a sztrájkok, a tömegtüntetések, a gyűlések, éledezett a kalandor nacionalista irányzat, amihez a Noske és elvarátai által újjáélesztett militarizmus jelentős támogatást nyújtott. Nincs teljesen igazza tehát Wette-nek, hogy az erőszak és a régi katonai állítal kötött szövetség elvetése lett volna az a döntő ok, ami miatt százszázalékosok hagyták el a Többségi Szocialista Pártot és léptek át a függetlenekhez, sőt a kommunistákhoz. A fenti érvekhez hozzá kell fűzni, hogy az Ebert—Scheidemann—Noske-féle vezetés nem tudott hihető programot adni a gazdasági és egyben politikai stabilizációhoz, csak a régi rend változatlan továbbélését ígérhette, ígérte meg a korábbi osztályharcos, több társadalmi igazságot követelő program helyett. Mind a független szociáldemokraták, mind a kommunisták felismerték a mélyreható változások szükségességét, s bár eltértek egymástól a fogalmazásaikban, nem a társadalmi kontinuitásra törekedtek. Ez is a jobboldali szociáldemokrácia befolyásának lényeges csökkenését okozta. Ebben az értelemben kevésbé fogadható el, hogy a párt 1917-ben kezdődő és öt évig tartó szakadásáért, az „Irrweg”-ért, a tévétért szinte egyforma felelősség terhelné mind a függetleneket, mind a többségeket. Az előbbieket háborúellenessége 1917-re erősödött meg oly mérték-

ben, hogy önállóan léptek fel a Németországot fenyegető katasztrófa elhárítása érdekében. Pedig három évvel korábban, 1914 szeptemberében Moltke tábornok már kijelentette II. Vilmosnak, hogy a háború elveszett. A baloldal a késői felismerés ellenére realisabb alternatívát kínált a fronton harcoló százezrek megmentéséhez, az összeomlás elkerüléséhez, míg a többségiek szinte az utolsó pillanatig kitarítottak a katonai megoldás mellett. A szakadásért tehát a legsúlyosabb felelősség terheli az Ebert—Scheidemann—Noske-féle pártvezetést. Abban azonban igaza van Wettének, hogy a militarizmus feléledéséért 1919-ben már nem Noske az egyedüli bűnös, még akkor sem, ha őt kiáltották ki bűnbaknak, hanem vele együtt politikus társai is. Ebből az az egyértelmű következtetés adódik, hogy az előbbi „Irrweg”, a tévút további eseményeiért a Többségi Szociáldemokrata Párt vezetőségét terheli a legsúlyosabb felelősség. Nem is akarja ezt a szerző elmosni, de bizonyos kiegészítésre szorul az a kijelentése, hogy „...ez a szakadás jelentősen csökkentette egy szociális demokrácia felépítését”, tehát egy militarista befolyás nélküli állami életet, hiszen a megítélés a történelmi bűn, sőt hiba csaknem formális megosztására utal.

A militarista körök erejének növekedése elé az Ebert—Scheidemann—Noske-féle vezetés 1919 folyamán lényegében semmilyen akadályt nem állított — írja helyesen Wette —, bár Ebert 1919 őszén már felismerte a jobbról jelentkező veszélyt. A megalázó, rabló jellegű versaillesi szerződés, kiváltképp azonban annak a német hadsereg radikális csökkentéséről szóló cikkelye megfosztotta a katonai elitet a kivivott önálló hatalmi bázistól, az erő tervezett felhasználásától, sőt tízezreket a pusztá egzisztenciától is. A nacionalista hullám magasra csapott, a militarista propaganda középpontjába a szerződés elleni tiltakozás került, megszületett a hadsereget hátbadőfő, a szociáldemokraták vezette forradalom hazug legendája, s a gazdasági-politikai válság előidézéséért, a nyomorért minden felelősség a köztársaság nyakába zúdult. Ennek a nacionalista hullámnak a hordaléka volt az 1920 márciusi ún. Kapp—Lüttwitz-puccs, amelyhez a fegyveres erőt a forradalmi baloldal ellen a többségi szociáldemokraták utasítására felállított és bevetett különítmények adták. A szerző részletesen ismerteti mind az előkészítést, amit Noske az információik ellenére nem vett tudomásul, mind a puccs lefolyását, amit a korábbi harcokban szétvert, fegyverekkel terrorizált német munkásosztály általános sztrájkja tört meg. Noskénak mennie kellett, s ettől kezdve csak perifériális politikai szerephez jutott. Wette még végigkíséri életét, s tőle tudjuk meg, hogy 1933 májusáig hannoveri tartományi vezető volt. A többi szociáldemokrata politikus letartóztatásával egyidejűleg Hermann Göring fogadta a vérebet: „...szépszerével elválhatnánk. Egy olyan férfit azonban, mint Ön, nem küld el az ember. Ön az egyetlen a korábbiak közül, akinek a szolgálatait elismerjük. És Ön az egyetlen, aki nyugdíját teljes egészében megkapja.”

„Koncentrációs tábor helyett évente 7650 birodalmi márkát kapott 1945-ig, ami nem volt túl sok, de Gusztav Noske anyagi szükségét nem szenvedett.

„Hasznos könyv Wolfram Wette életrajza Noskéről. Érdemes lenne magyar nyelven is kiadni.